

UNA INSCRIPCIÓ HISTÒRICA DELS MÀRTIRS, DE TARRAGONA

En el volum dels "Analecta" de 1928¹, en comentar el text d'una de les més importants inscripcions, trobada en la primera tanda d'excavacions (anys 1923-1925) a la necròpolis romano-cristiana de Tarragona i publicada per Pius Beltran², dèiem que la frase: "sede sanctorum quiesces" no podia significar altra cosa que "reposes en el lloc de la tomba dels sants" i que la inscripció ens assabentava que en la necròpolis descoberta hi havien estat sepultats uns sants màrtirs, segurament Sant Fructuós i els seus dos diaques, martiritzas l'any 259.

Aquesta nostra hipòtesi anà guanyant versemblança amb els descobriments posteriors (anys 1926-1932) esdevinguts en les excavacions portades a cap metòdicament pel nou director, el nostre volgut amic Mossèn Serra Vilaró.

La probabilitat quasi es convertí en seguretat a l'aparèixer en aquell lloc clars vestigis d'una basílica de grans proporcions dels segles IVe-V^e³ i, encara, molt a prop d'ella la piscina d'un baptisteri romà-cristià molt semblant als del Nord de l'Àfrica, especialment al d'Hipona⁴.

Per altra part, noves inscripcions han vingut a refermar el sentit donat a la primera abans esmentada, així la que diu:

PROVITA E MERITIS SANTUM
SORTITA SEPULCRUM⁵

¹ *Analecta sacra Tarraconensia* 4 (1928) 268.

² *Excavaciones en la necrópolis romano-cristiana de Tarragona* (Junta superior de Excavaciones y Antigüedades, *Memoria* n. 88). Madrid, 1927, p. 47.

³ Vegeu: J. SERRA VILARÓ, *Memoria* n. 104 de la Junta sup. de Excavaciones y Antigüedades, Madrid 1929, p. 62-63. Sobre aquesta basílica ha publicat darrerament un interessant article H. LAAG: *Die Coemeterialbasilika von Tarragona* en *Von der Antike zum Christentum* (Festsgabe V. Schultze). Stettin 1931, p. 125-166. Laag distingeix tres períodes constructius en la història de la basílica, corresponents probablement als segles IV, V i VI. Vestigis almenys de dues construccions són del tot evidents.

⁴ Vegeu SERRA VILARÓ, *Memoria* n. 111, Madrid 1930, p. 21-23 i en *Analecta sacra Tarraconensia* 7 (1931) 351-356. També H. LAAG, l. c., p. 142-143.

⁵ SERRA VILARÓ, *Memoria* n. 104, p. 12.

que molt probablement pot voler dir: "Provita, pels teus mèrits has obtingut un sepulcre en lloc sant (o dels sants)". Sobretot aquesta altra encara inèdita, malauradament fragmentària, que ha de llegir-se sens dubte:

se]DE S[a]NCTORVM
qu]IE[s]CI[s]⁶

Cap de les inscripcions trobades, però, no portava el nom d'aquests sants màrtirs. És clar que tractant-se de Tarragona no podien ésser altres que els que ja havem senyalat: Sants Fructuós, Auguri i Eulogi; però l'investigador, l'arqueòleg no es podria donar per satisfet fins a trobar els noms escrits o, almenys, senyals evidents d'una tomba venerada.

Era difícil que aquests noms sortissin en les làpides de les tombes dels fidels, perquè sembla que a Tarragona en els segles IVe-VIe el sant bisbe i els seus dos diaques eren designats per antonomàsia amb el títol "els Sants" sense necessitat d'anomenar-los, tal com avui a Pàdua tothom parla de "il Santo" per a designar la basílica de Sant Antoni. Això semblen indicar les inscripcions abans anotades que parlen de "sede sanctorum" i especialment ho ve a confirmar la inscripció completa del bisbe tarragoní Sergi (s. VIe) que parla d'un monestir dedicat per ell segurament a aquests màrtirs, també sense anomenar-los. Diu així:

Sollers magnanimus pius ingenio cato
hic requiescit in tumulo Sergis pontifex s(an)c(tu)s
qui sacri labentia restaurans culmina templi
haud procul ab urbe construxit cenobium s(an)c(t)is⁷.

Quedava encara una possibilitat. Les excavacions fetes en la primera època (anys 1923-1925), malgrat la bona voluntat i

⁶ Dos dels fragments d'aquesta inscripció, els de la làmina adjunta (fig. 1), foren ja transcrits sense donar-li importància per BELTRAN en *Memoria* n. 88, p. 57. El fragment —*ucto*— el complementà així: *de-ju]ucto*. Posteriorment Serra Vilaró ha trobat el fragment —*rum* que encaixa perfectament amb l'anterior. També s'ha trobat un altre fragment —*ci*— que podria ésser de la segona ratlla, tal com el colloquem. No és, però, segur.

⁷ Publicat per De Rossi, com pertanyent a Tarragona, en *Inscriptiones christianae urbis Romae*, vol. II, p. 294 (Roma 1888); en HÜBNER, *Inscriptiones Hispaniae christianae*, Suppl., Berlín 1900, p. 85, i en LAAG, l. c. p. 144.

INSCRIPCIONS DE LA NECRÒPOLIS DE TARRAGONA

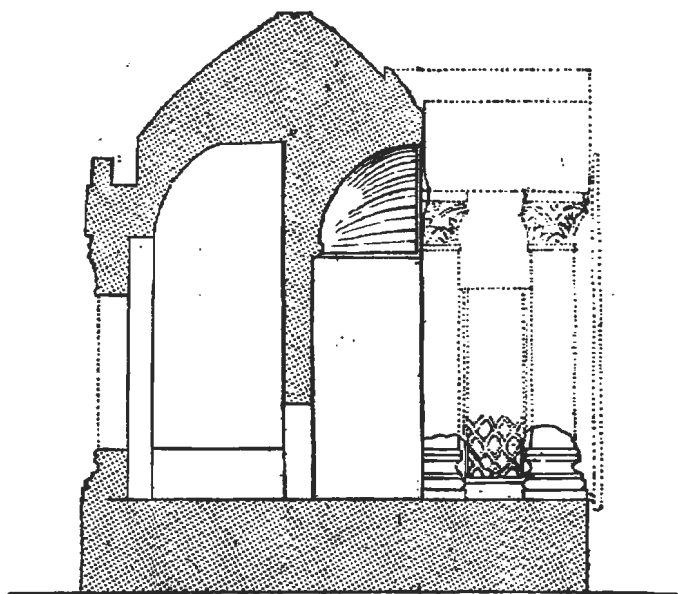

Fig. 1

Fig. 2

a

Réduction au 1/1r

Fig. 3. — Reliquari romano-cristià de Narbona

Tall de l'edifici reconstituït, segons L. Sigal, *Bull. de la Commission arch. de Narbonne* 16 (1925) 81.

diligència dels directors, hagueren d'ésser portades a terme amb manifesta precipitació. La zona llavors excavada era de les més importants i llindant amb la basílica després descoberta. Era, doncs, possible que la tomba o memòria dels màrtirs es trobés en aquell lloc i que una excavació més minuciosa ens hagués donat la inscripció desitjada.

Sortosament els excavadors tingueren el bon encert de prendre un gran nombre de fotografies de tota mena d'objectes i fragments monumentals⁸. Nosaltres, amb l'intent de posseir un fitxer complet de totes les inscripcions cristianes, vam demanar ja fa anys una còpia de tots els clixés amb fragments epigràfics⁹. En preparar ara una edició o inventari de totes les trobades allí, que puguin tenir origen cristià, per a la crònica del volum de l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* (en premsa), repassarem àvidament aquell material epigràfic i fou gran la nostra sorpresa al fixar-nos en la fotografia del fragment de marbre que ara publiquem en la làmina adjunta (fig. 2), fragment insignificant a primer cop d'ull, però que examinat atentament ens donava amb seguretat els noms dels màrtirs tarragonins:

[Fru]CTVOSIA[ugurii]

Totseguit anàrem a Tarragona i amb el director del museu trobàrem aviat el preciós fragment corresponent a la nostra fotografia.

Ni la figura del marbre ni les poques lletres conservades permeten fer una reconstrucció probable del conjunt, però, al nostre entendre, ofereixen ja prou elements per a concloure que el susdit fragment formava part de l'altar o memòria dedicada als sants màrtirs.

En primer lloc és manifest que la inscripció tenia una sola ratlla, cosa molt adient en una dedicatòria. El gruix del marbre indica que de cap manera no es tracta d'una làpida ordinària sepulcral, sinó d'un fragment de fris, basament o altre element constructiu semblant. Per un dels costats presenta una motllura que confirma plenament aquesta suposició.

⁸ Uns 900 clixés, segons ens digueren, només per les excavacions dels dos primers anys fetes pels Srs. J. Tulla, P. Beltran i C. Oliva. No parlem de les excavacions executades des del 1926 per Serra Vilaró, sobre les quals la documentació és tan completa com es pugui desitjar.

⁹ Obtinguérem còpia d'uns 200 clixés.

No coneixem altres monuments hispànics dels segles IVe-VIe dedicats als màrtirs per a poder establir un paral·lel. És sabut que la necròpolis de Tarragona ofereix no poques semblances, potser de dependència, amb les del Nord de l'Àfrica.

Si examinem les nombroses inscripcions d'aquesta regió amb noms de màrtirs veurem una gran varietat¹⁰. Entre les moltes fórmules, una de bastant irrequent és la de *Memoria*, seguida del genitiu del nom dels sants venerats¹¹. Basant-nos en aquests models podem amb probabilitat suposar que la de Tarragona diria més o menys:

Memoria sanctorum Fru]C T V O S I A[ugurii et Eulogii

Encara més varietat presenta la part monumental d'aquestes "Memoriae", especialment quan en elles no hi havia la vertadera tomba dels màrtirs, és a dir, quan no contenien el cos sencer sinó solament una petita part de les despulles¹². Vegeu, per exemple en la làmina adjunta (fig. 3) el curiós monument de Narbona¹³.

Era un edícul amb un pòrtic o *pronaos* a quatre columnes i transennes; cella semicircular i una cavitat posterior, amb cúpola, tot tallat en un sol bloc de marbre no gaire més gran d'un metre cúbic (0'90 X 1'22 X 1'24 m.). Era, no hi ha dubte, un reliquiari dels segles V-VI que conenia en la cavitat esmentada algunes relíquies, no pas un cos sencer.

A Tarragona no hi havia tampoc les vertaderes tombes dels sants, sinó tan sols una part de les relíquies salvades del foc. Les Actes autèntiques diuen que els fidels recolliren piadosament les cendres i partícules i se les emportaren a casa, però que després foren advertits sobrenaturalment que les reunissin en un mateix lloc, sota l'altar segons diu un dels manuscrits amb el text d'aquestes Actes¹⁴.

¹⁰ La millor col·lecció d'aquestes inscripcions reunides la trobarem en E. DIEHL, *Inscriptiones latinae christianae veteres*, I, p. 401-404.

¹¹ Vegeu: DIEHL, I, c., p. 408-409.

¹² Vegeu: *Dict. d'Archéologie et Lit.* al mot *Memoria*.

¹³ Descrit minuciosament per L. SIGAL, *Un reliquaire du Ve siècle au musée lapidaire de Narbonne* en *Bull. de la Commission archéologique de Narbonne* 16 (1924-25) 74-109. Una nota resumida en *Dict. d'Arch. et Lit.* al mot *Memoria*, cols. 314-318.

¹⁴ RUINART, *Acta martyrum*, 1731, p. 191-193; *Acta SS.*, ian II, 704-705.

Prudenci, a principis del segle v, les deia col·locades en la cavitat d'un marbre:

mandant restutui, cavoque claudi
mixtim marmore, pulverem sacratum¹⁵

Tot fa creure que el nostre fragment formava part d'un reliquiari com el de Narbona, d'un cibori o de l'altar que guardava les venerables relíquies dels màrtirs Sant Fructuós, Auguri i Eulogi.

Encara ens queda l'esperança que un dia es podran reprendre les excavacions en el lloc on fou trobat aquest fragment, ara obstruït per l'edifici de la Fàbrica de tabacs.

JOSEP VIVES, Prev.

¹⁵ *Peristephanon*, VI, p. 140-141 (ed. Bergman, p. 361).